

DEMÉNY PÉTER

EGY KÖLTŐTÁRGY MEGTISZTÍTÁSA

Szilágyi Márton: „Mi vagyok én?”

Arany János költészete

■ Szinte minden problémakörrel, megjegyzéssel kapcsolatban lábjegyzet olvasható Szilágyi Márton Arany-könyvében. „Erről egyébként részletesebben lásd...” – ez a lábjegyzetek visszatérő motívuma. Voinovich Géza, Keresztury Dezső, Tarjányi Eszter, Riedl Frigyes, Margócsy István, Nyilasy Balázs, Milbacher Róbert, Hász-Fehér Katalin, Horváth János, Dávidházi Péter, Szörényi László és mások kavarognak folyamatosan a lapokon mint annak a hatalmas jelenségnek a kutatói, aki Arany János volt a költészetével együtt vagy a költészete mögött, s akiről ennek ellenére „mindmáig nincs nagy, mértékadó [...] monográfiánk” (9.). Akiről viszont Kuko-relly Endre szerint „nem lehet újat mondani” (uo.), s akkor miért is lenne szükség egy új könyvre Aranyról?

Nos szerintem éppenséggel mindezek miatt. Az ember szenvedélyei nem annak alapján válogatódnak, hogy írt-e már róluk valaki, vagy nem. És ha ez az ember, mint a szerző, nemcsak Aranyban érdekelt, hanem az egész 19. században, melyről már több kötetet is publikált (ezekre is módszeresen utal), tehát nemcsak az életművet ismeri, hanem annak kontextusa is mélyen foglalkoztatja, miért ne írhatna új könyvet arról a költőről, akit szeret?

Egyfelől itt az *alaposság*. Még kezdő koromban, amikor Bodor Ádámról írtam szakdolgozatot, nagyon jó hasznát vettem Szilágyi Márton tanulmányának az 1995-ös *Kritikai be-*

rekéből, és később, a doktori dolgozatom írásakor, a Balla Zsófiáról szólóknak is. Mindkettőben megcsodáltam azt a filológiai alaposságot, amely ahhoz méltó kreativitással is társul, s amely olyan tudósok körébe sorolja Szilágyit, mint Dávidházi Péter vagy Láng Gusztáv.

Másfelől itt a *hang*, azaz a módszer. Már az első mondatoktól világossá válik, hogy itt nem egy „csak azért is” Arany-kötetről lesz szó, hanem valóban olyan újdonságról, melyet hirtelen, bár nem véletlenül a Hévízi Ottó – Jakus Ildikó *Ottlikvedutájával*, T. Szabó Levente Mikszáth-monográfiájával vagy pedig a Szilágyi Zsófia Móricz-könyvével tudok párhuzamba állítani. Am ez nem *akart* újdonság, hanem a felhalmozott információk és a folyamatos gondolkodás révén megszületett friss kritériumok összessége.

„...nem egyszerűen az életrajz speciális szempontú újramondása a célom, hanem bizonyos biográfiai tényezők társítása egy olyan értelmezői kerettel, amely intézménytörténeti és társadalomtörténeti modellekre épül” – írja a szerző az *Arany társadalmi státuszának változásai* című fejezet kezdetén (15.), és ez a mondat szintén jellemző a hozzáállására. Mert soha nem „egyszerű újramondás” a szándék, és ami a lényeg, soha nem látszik annak a végeredmény felől nézve sem. Legyen szó bár a *Toldi-trilógiáról*, a *Bolond Istókról*, a *Buda haláláról*, a *Rózsa és Ibo-*

lyáról vagy a „kisebb költeményekről”, a szerző mindig tud valami olyasmit mondani, ami meglep. Hiszen már a társítás is meglepő: egyrészt a közismert művek, másrészt olyan alig ismertek, mint a *Szent László füve* vagy olyan jelentéktelenebbnek érzettek, mint a *Murány ostroma*. Egy jó monográfia azonban (és a Szilágyié, nem győzöm hangsúlyozni, ilyen) azt érzékelteti az olvasóval, hogy egy költő mérhetetlenül több, mint sikeres művei összessége: a költészet folyamat, élet, mindazokkal a fordulatokkal, hullámvölgyekkel, hullámheggyekkel, melyeket az „igazi élet” tartogat a megélője számára. Szilágyi Domokos, egy egészen más jellegű könyvben, „az arc másik – a nagyközönség előtt mindmáig árnyékos – felének a fölsvillantására” vállalkozik *Kortársunk, Arany János* című nagyesszéjében – nos, Szilágyi Márton úgy próbálja „újrarendani” Aranyt, hogy az *egész* előttünk álljon, nem mint „Petőfi barátja” vagy egy „írófejedelem”, tehát nem mint olyan alkotó, aki címkékbe van bezárva, hanem mint olyan ember, aki verset ír, törekvései, programjai vannak, amellet szorongó és önmagát lebecsülni hajlamos személyiség.

Itt van például a balladák kérdése. Egy egész nemzeti és határon túli magyar irodalomoktatás épül arra, hogy Arany a balladaköltő – ahhoz, hogy Szilágyi könyvéből kiderüljön, csak néhány (nem is mindig a legsikerültebb) ilyen mű alcíme „balla-

da”, mert „a balladáként azonosítható verseket ő [Arany] nem próbálta meg soha egységesen kezelni, nem alkotott belőlük ciklust, nem tervezett belőlük kötetet, mi több, még számukat sem határozta meg (utólag sem)” (225.), és hogy nem a nagykőrösi és a kései balladák között húzódik az értelmes cezúra. Ezeket az állításokat bizonyára még egy tanárnak is nehéz elfogadnia, megemésztienie és megélnie, nemhogy a művelt közönségnek. Holott csupán arra utalnak, amit fentebb kifejtettem: a szerző *megváltozik* az olvasatban. Ha innen nézzük, Szilágyi Márton kötete egy költői életmű megtisztítása, „visszatisztítása”, a ráarakódott értelmezések lekaparása az igazság érdekében. És talán ezért is rokonszenves: mert nem tagadja, hogy nemcsak olvasatok léteznek, hanem költői szándék is, miközben mégsem vitatja az olvasatok szabadságát.

Ilyen módon aztán a borítóra választott portré, Ellinger Ede 1880-as felvétele nem az „írófejedelmet” ábrázolja, hanem azt a költőt, aki mint ha öregnek született volna, mert kései gyerek mivolta és szorongó természetű azzá tette. Senki nem is volt alkalmasabb, hogy itt maradjon egy forradalom bukása után, és élete végéig feladatokat adjon magának, mint egy lelkiismeretes tisztviselő, aki tulajdonképpen volt is. És mint minden jó monográfiát olvasva, az embernek az az érzése, hogy annak szerzője és tárgya egymásra talált.